

mjerenje nejednakosti u jugoslavenskom selu u razdoblju od 1963. do 1983.

Ivo bićanić

ekonomski fakultet
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Cilj rada je izmjeriti ekonomske nejednakosti u jugoslavenskom selu i ponuditi moguće tumačenje promjena. Rezultati mjerenja pokazuju da se razdoblje od 1963. do 1978. godine razlikuje od stanja u 1983. godini. Od 1963. do 1978. pokazuju se određene pravilnosti u odnosu razina nejednakosti, a promjene je moguće tumačiti. Tako je npr. jasno izražena dvojnost sela i grada: selo pokazuje vrlo postojanu i nižu razinu nejednakosti. Niža je razina nejednakosti između mješovitih i poljoprivrednih domaćinstava. Ovakve odnose moguće je protumačiti osobinama i ograničenjima raspodjele. Kroz vrijeme sve nejednakosti pokazuju iste vrste promjena osim onih kod poljoprivrednih domaćinstava, koja su redovito iznimka. Podaci pokazuju da je Reforma iz 1965. dovela do rasta nejednakosti, njeno napuštanje i kasnija gospodarska politika do smanjenja, dok je razdoblje dogovorne ekonomije ostavilo sve nejednakosti bez veće promjene. Godina 1983. po svemu je iznimna, redoslijed je bitno drugačiji (poljoprivredna domaćinstva pokazuju najveće nejednakosti), a razina razlika za sve bitno je veća. No, osobina podataka a i veća uvjerljivost drugih tumačenja, ne daje podršku populističkom zaključku da je kriza osamdesetih godina bitno povećala ekonomske nejednakosti.

Ovi zaključci temelje se na mjerenju pomoću Ginijevog koeficijenta. Mjera je izabrana jer je rad prilagođen čitaocu ne—ekonomistu i ne—stručnjaku za ekonomsku nejednakost. Koeficijenti su mjereni za pet godina (1963, 1968, 1973, 1978. i 1983.) a podaci su uzeti iz Ankete o prihodima i rashodima domaćinstva. Po kakvoći ovi podaci zadovoljavaju, iako je način prikupljanja takav da je mnoštvo prihoda seoskih domaćinstava potisnuto u »neslužbeni dio gospodarstva«.

primljeno lipnja 1988.

uvod

Začuduje koliko ima malo ozbiljnih radova o ekonomskim nejednakostima u jugoslavenskom gospodarstvu. Ima, doduše, obilje deskriptivne statistike, npr. Berković (1986) ili Šefer (1982), i još više neutemeljenih i neprovjerenih vrijednosnih sudova, ali dosada tek dva pokušaja 'state-of-

-the-art' mjerenja ekonomskih nejednakosti. To su radovi Bičanića (1984) i Milanovića (1987), koji još nisu dostupni široj javnosti. Ta su dva rada slična po izmjerenim veličinama, a nešto se razlikuju u tumačenjima promjena.

Popunjavanje praznine o ekonomskim nejednakostima u jugoslavenskom selu učinjeno je u okviru projekta **Socijalističko društvo i seljaštvo** (vođitelji projekta su V. Cvjetičanin i V. Puljiz, a financijer je Centar za idejno-teorijski rad CK SKH »Vladimir Bakarić«. U ovome će se radu prikazati neki osnovni rezultati toga dijela istraživanja, s tim da je prikaz pojednostavljen za čitaoca neekonomistu, tako da su iznijeti rezultati samo za jednu mjeru nejednakosti i jedan način računanja, a nije dan iscrpan prikaz literature niti izvorni podaci.

Rad se sastoji od četiri odjeljka i popisa korištene literature. U prvom odjeljku opisana je kakvoća izvornih podataka i osnovne osobine odabrane mjere ekonomske nejednakosti. Ovo je vrlo važan odjeljak jer upućuje na ograničenja koja su ugrađena u odabrani pristup i na koja su zatim nadograđena tumačenja. Drugi odjeljak navodi rezultate mjerenja i daje veoma grubu obradu rezultata. Treći odjeljak nudi moguća tumačenja promjena tokom odabranog razdoblja. Tu je ujedno posebna pažnja posvećena promjenama do 1978. i u 1983. godini, odnosno nejednakostima prije i tokom krize osamdesetih godina. Četvrti odjeljak je zaključan, a sadrži i pravce budućih istraživanja.

1. kakvoća korištenih podataka i odabrane mjere ekonomske nejednakosti

Računanje ekonomskih nejednakosti u ovom se radu temelji na podacima koje prikuplja statistička služba. Riječ je o anketi o prihodima i rashodima domaćinstva koja se, počevši od 1963. godine redovito provodi svakih pet godina. Raspoloživi su dakle podaci pet anketa (1963, 1968, 1973, 1978. i 1983. godine), a anketa za 1988. provest će se krajem te godine, tako da će ti podaci biti raspoloživi tek za nekoliko godina. Podaci za svaku anketu objavljuju se u Statističkim biltenima.

U spomenutim anketama prikuplja se niz podataka o prihodima, rashodima, demografskim osobinama i nekim oblicima imovine domaćinstva. Podaci se objavljuju za cijelu Jugoslaviju, te posebno za republike i pokrajine. Osim za republike i pokrajine podaci se objavljuju i za domaćinstva, i to za sve tipove domaćinstva – poljoprivredna, mješovita i nepoljoprivredna.

Od niza prikupljenih podataka u ovom će se radu koristiti samo tri izvorna podatka. Tako sužen izbor je posljedica toga što će se rad baviti samo osnovnim osobinama ekonomskih nejednakosti. Koristit će se podaci o distribuciji domaćinstava prema visini ukupno raspoloživih sredstava, te prema još trima obilježjima: 1) prosječnom broju članova domaćinstva u pojedinim dohodovnim razredima; 2) broju domaćinstava u dohodovnom razredu; 3) prosječno raspoloživim ukupnim sredstvima po članu domaćinstva u dohodovnom razredu.

Prva dva podatka dobivena su neposredno iz podataka prikupljenih anketom. Pod pretpostavkom da nema iskrivljavanja, njihova kakvoća ovisi o broju dohodovnih razreda, odabranim granicama razreda, važ-

nosti gornjeg i donjeg otvorenog razreda te načina procjenjivanja. Osim broja dohodovnih razreda (koji je posve proizvoljan) ostale veličine ovisе o stručnosti službe. Da bi se odabrale granice razreda, mora se imati neka procjena oblika distribucije, stopa inflacije, odnos raspodjele po područjima, te moguća upotreba izvornih podataka. Kakvoća procijenjenih veličina je izuzetno važna upravo kada se radi o poljoprivredi i selu. U anketama se naime procjenjuju samo dvije vrste primanja, ona od prirodne potrošnje, i ona od prodaje na tržišnici. Osim izbora primanja koje se procjenjuje, kakvoća ovisi i o izboru cijena. Sva kasnija računanja moraju uzeti u obzir ograničenja sadržana u izvornim podacima kao zadanim, i koja su izvan utjecaj istraživača. No njihov utjecaj na doseg kasnijih upotreba može biti značajan, a kakav je on u slučaju istraživanja ekonomskih nejednakosti, bit će kasnije opisano. Treći korišteni podatak je izračunat iz navedenih podataka kao i onoga o prihodima domaćinstva.

Ovakvi podaci značajno utječu na doseg računanja ekonomskih nejednakosti. Broj dohodovnih razreda u svim anketama je premalen i mijenja se, što otežava usporedivost (Bićanić, 1984); inflacija je bila nepredviđeno velika u 1983. godine, te je učešće gornjih otvorenih razreda preveliko (Bićanić, 1988b); velik dio djelatnosti potisnut je u »neslužbeni dio gospodarstva« (Glas et al. 1988); nije uzimana u obzir nejednakost među područjima (pa su bogatiji distribuirani gotovo isključivo u gornje razrede); podaci nisu objavljeni na način koji pogoduje istraživanju ekonomskih nejednakosti (Bićanić, 1984).

No unatoč svim ovim nedostacima petogodišnje ankete još uvijek pružaju najpouzdaniji skup izvornih podataka za ozbiljna istraživanja ekonomskih nejednakosti (Keserić, 1984). No još su manjeg dosega, pa tako i pouzdanosti, podaci koje skuplja ZIT-CEMA putem svojih omnibus anketa. Ti se podaci prikupljaju za druge svrhe i nikada se ne objavi dovoljan broj dohodovnih razreda niti dovoljan broj izvornih podataka. Također postoji još jedna moguća osnova računanja: to su podaci koji se prikupljaju za potrebe nekih drugih istraživanja, npr. socioloških. Za istraživanje naše teme njihova je upotrebljivost mala, najčešće zbog skromne veličine uzorka, neodgovarajućeg iskustva anketara i zbog malog broja longitudinalnih istraživanja, što onemogućava promatranje kroz vrijeme, a i broj razreda je obično malen. Iz navedenih razloga sudimo da su petogodišnje ankete ipak najbolja osnova za analizu.

Istraživač ekonomskih nejednakosti ima na raspolaganju niz mjera (metoda) koje primjenjuje, (Bićanić 1984). Izbor mjera nejednakosti temelji se na njihovim matematičkim osobinama (Martić, 1986), njihovoj prilagodljivosti raspoloživim izvornim podacima (Martić, 1986; Bićanić 1984), odnosno na njihovu ekonomskom tumačenju (Sen, 1985, Bićanić, 1984).

Zbog navedenih ograničenja, iz obilja raspoloživih mjera moguće je navesti samo veličine koje su dobivene primjenom jedne mjere nejednakosti – Ginijeva koeficijenta.

Ginijev koeficijent (Martić, 1986, naziva ga 'indeksom koncentracije') vjerojatno je najstarija mjera koju je izumio i objavio 1912. talijanski ekonometričar Corrado Gini. Unatoč tome što je od onda izgrađen niz mjera koje imaju veoma korisna svojstva i osobine, te znatno povećavaju doseg istraživanja, Ginijev koeficijent ostao je najpoznatija i najčešće korištena mjera, osobito među ekonomistima koji se posebno ne bave ekonomskim nejednakostima te neekonomistima. Stoga je ovdje i korištena.

S obzirom da su osobine Ginijeva koeficijenta podrobno opisane u navedenim radovima (Bićanić, 1984; Sen, 1985; Martić, 1986), dovoljno je samo ukratko navesti njegove osnovne značajke.

Ginijev indeks je mjera ekonomske nejednakosti koja je posebno izgrađena za tu svrhu. Raspon joj je od nule (kada svi nosioci imaju isti dohodak te se radi o ravnomjernoj raspodjeli) do jedan (kada jedan nosilac ima sav dohodak, a ostali ništa), tako da manja vrijednost podrazumijeva manju nejednakost raspodjele. Sam za sebe Ginijev koeficijent ne daje nedvosmislen odgovor o razini nejednakosti (različite distribucije mogu imati istu vrijednost koeficijenta) niti o promjeni. Formula za računanje Ginijevog koeficijenta može se tumačiti na nekoliko načina:

a) pomoću funkcije društvenog blagostanja: pod pretpostavkom individualističke i utilitarističke funkcije korisnosti pojedinaca, Ginijev koeficijent predstavlja aditivnu funkciju blagostanja u kojoj je blagostanje jednako vaganoj sredini uređene raspodjele, u kojoj prvi pojedinac ima najmanji a zadnji najveći dohodak, a ponderi ovise o radnom mjestu pojedinaca a ne o visini dohotka;

b) pomoću matematičke nade: Ginijev koeficijent predstavlja prosječan dobitak kojega može očekivati svaki nosilac dohotka ukoliko ima mogućnost izbora između svog dohotka i dohotka slučajno odabranog pojedinca;

c) pomoću Rawlsova načela pravednosti: uzmu li se svi mogući parovi nosioca dohotka i razina blagostanja, shodno Rawlsovu načelu, i izjednače sa primanjem siromašnijega onda je Ginijev koeficijent jednak normiranom zbroju blagostanja svih mogućih takvih parova;

d) pomoću Lorenzove krivulje: Ginijev koeficijent jednak je omjeru dviju površina izvedenih iz Lorenzove krivulje. U brojniku je razlika površina Lorenzovih krivulja ravnomjerne i stvarne raspodjele, a u nazivniku površina ispod ravnomjerne raspodjele.

Tumačenje Ginijeva koeficijenta pomoću Lorenzove krivulje je najpoznatije i intuitivno vrlo jasno, mada ne treba zaboraviti da upotreba Ginijeva koeficijenta podrazumijeva ujedno i ostala navedena tumačenja. Ginijev se koeficijent računa iz uređene distribucije, na što jasno ukazuje prvo i treće tumačenje. Nosioci dohotka su, dakle, svrstani prema visini dohotka i za određivanje nejednakosti nije važan samo njihov dohodak nego i mjesto u vrsti (odnosno koliko ima imućnijih i siromašnijih). Stoga se račun temelji na kumulativnim nizovima. Formula za Ginijev koeficijent može biti izvedena na tri načina:

1) vrijednost koeficijenta može se neposredno računati iz kumulativnih nizova dohotka nosilaca dohotka i domaćinstva;

2) može se računati iz procjene funkcije raspodjele odnosno iz kontinuirane raspodjele;

3) može se računati iteracijom.

Svaki od ova tri načina ima svoje prednosti i nedostatke (Bićanić, 1984). Međutim, ovdje će se koristiti prvi, pristup. Formula toga računa dobro je znana i često korištena, tako da je zajedno sa matematičkim osobinama navedena u Martić (1986), a zajedno sa ekonomskim osobinama i svojstvima računa navedena je i u Bićanića (1984).

Podaci petogodišnjih anketa mogu se preračunati u kumulativne nizove nosilaca dohotka (žitelja domaćinstva) i njima raspoloživog dohotka. Taj proračun pretpostavlja ravnomjernu raspodjelu unutar razreda. Međutim stvarna raspodjela nikada nije takva niti unutar razreda, te račun podrazumijeva grešku. Veličina greške određena je brojem razreda,

a za potpunu pouzdanost potrebno je preko 20 dohodovnih razreda ili preko 15 za vrlo visoku.

Službeni podaci statističke službe imaju manji broj dohodovnih razreda (Bićanić, 1988b). Mada uobičajene poteškoće gornjeg i donjeg otvorenog razreda ne postoje, jer je poznat prosjek za oba razreda, javlja se jedna druga poteškoća: zbog krivo procijenjene inflacije učešće dohodovnih razreda gornjeg dijela distribucije je veoma veliko, tako da se zapravo radi o raspodjeli sa manje dohodovnih razreda nego što ih statistika navodi. To se osobito vidi u najnovijoj anketi (iz 1988. godine). Uz ovakva ograničenja, koja nisu veća od uobičajenih, pristupilo se računanju Ginijeva koeficijenta.

2. računanje ginijeva koeficijenta raspodjela

Na opisani način računao se Ginijev koeficijent za podatke svih pet raspoloživih anketa, dakle za 1963, 1968, 1973, 1978. i 1983. godinu. U tablicama su navedene vrijednosti za Ginijeva koeficijente svih domaćinstava te za poljoprivredna, poljoprivredna i mješovita domaćinstva. Kako bi se bolje moglo vidjeti što se događa u selu, podaci za poljoprivredna i mješovita domaćinstva zbrojeni su u seoska domaćinstva.

Rezultati mjerenja prikazani su u tri tablice. U tablici 1 dane su vrijednosti Ginijeva koeficijenta te veličine koje dozvoljavaju usporedbe unutar godine. To je rangiranje gdje je najviši rang domaćinstva sa najvećim koeficijentom i relativni raspon odnosno omjer Ginijeva sa najmanjim. Tablica 2 omogućava usporedbu Ginijevih koeficijenata jedne vrste domaćinstva kroz vrijeme. Ova usporedba omogućena je sa tri veličine: omjerom Ginijeva koeficijenta sa najmanjim u nizu, verižnim indeksom koji pokazuje postotnu promjenu od jedne do druge godine, i rangom Ginijevih indeksa tokom promatranog razdoblja. Posljednja, tablica 3, omogućava usporedbu svih izračunatih Ginijevih koeficijenata.

Brojčani iznosi ili slike (Bićanić, 1988b) upućuju na određene pravilnosti. Po veličini koeficijenta ističu se dvije godine –1968. i 1983, ali odnosi među koeficijentima opravdavaju drugačiju podjelu. U četiri od pet navedenih godina ktruktura koeficijenta raznih vrsta domaćinstva veoma je slična, a u jednoj posve različita. S obzirom na te odnose iznimka je 1983. godine, pa se stoga čini najboljim razlikovati razdoblje od 1963. do 1978. kao jednu cjelinu, a 1983. godinu kao drugu.

U prvoj cjelini, dakle tokom petnaest godina (od 1963. do 1978), moguće je prepoznati slijedeće postojane odnose među Ginijevim koeficijentima:

1. prema veličini je moguće razlikovati dva područja u kojima se kreću vrijednosti koeficijenta;
2. moguće je razlikovati domaćinstva za koja se tokom ovoga razdoblja Ginijevi koeficijenti jako mijenjaju i ona kojima je sklonost ka promjeni mala;
3. prema smjeru promjene moguće je razlikovati dvije grupe domaćinstava čiji koeficijenti imaju postojano isti smjer kretanja. S obzirom na prvu osobinu, postojano velike vrijednosti pokazuju Giniji za sva domaćinstva i za nepoljoprivredna (gradska) domaćinstva. Njihove vrijednosti se kreću između 0,23 (sva domaćinstva 1963) i 0,28 (sva domaćinstva 1968). Drugu skupinu postojano nižih Ginijeva sačinjavaju seoska domaćinstva te mješovita i poljoprivredna. Njihove vrijednosti su bitno manje od onih u prvoj grupi, pa i najveća vrijednost Ginijeva iz druge skupine od 0,21 (seoska domaćinstva 1968. i 1973. te poljoprivredna 1973) i još

ivo bićanić **106** mjerenje nejednakosti u jugoslavenskom selu

Tablica 1

Ginijevi koeficijenti raspodjele žitelja domaćinstava prema visini ukupno raspoloživih primanja domaćinstava prema petogodišnjim anketama

	1963.		1968.		1973.		1978.		1983.						
	Ginija	rang	omjeri prema najmanjem	Ginija	rang	omjeri prema najmanjem	Ginija	rang	omjeri prema najmanjem	Ginija	rang				
Sva domaćinstva	0,2305	2	1,23	0,2778	1	1,53	0,2376	2	1,17	0,2369	2	1,26	0,3420	3	1,04
Nepoljoprivredna domaćinstva	0,2378	1	1,28	0,2601	2	1,43	0,2425	1	1,2	0,2480	1	1,32	0,3381	4	1,03
Seoska domaćinstva	0,2037	3	1,09	0,2140	3	1,18	0,2135	3	1,05	0,2078	3	1,11	0,3455	2	1,05
Mješovita domaćinstva	0,1863	5	1	0,2101	4	1,16	0,2026	5	1	0,1937	4	1,03	0,3286	5	1
Poljoprivredna domaćinstva	0,2007	4	1,08	0,1814	5	1	0,2134	4	1,05	0,1875	5	1	0,3983	1	1,21

Tablica 2

Promjene Ginijeva koeficijenta tokom razdoblja od 1963. do 1983. godine

		1963.	1968.	1973.	1978.	1983.
Sva doma- ćinstva	omjer prema najmanjem	1	1,21	1,03	1,03	1,48
	verižni indeks	—	1,21	0,86	1,0	1,44
	rang	5	2	3	4	1
Nepoljo- privred- na doma- ćinstva	omjer prema najmanjem	1	1,09	1,02	1,04	1,42
	verižni indeks	—	1,09	0,93	1,02	1,36
	rang	5	2	4	3	1
Seoska doma- ćinstva	omjer prema najmanjem	1	1,05	1,05	1,02	1,70
	verižni indeks	—	1,05	1,0	0,97	1,66
	rang	5	2	3	4	1
Mješo- vita doma- ćinstva	omjer prema najmanjem	1	1,13	1,09	1,04	1,76
	verižni indeks	—	1,13	0,96	0,96	1,70
	rang	5	2	3	4	1
Poljopri- vredna doma- ćinstva	omjer prema najmanjem	1,11	1	1,18	1,03	2,2
	verižni indeks	—	0,90	1,18	0,88	2,12
	rang	3	5	2	4	1

je uvijek manja od najmanje vrijednosti iz prve skupine Ginija (koja je 0,23 za sva domaćinstva 1963). Donja granica raspona druge grupe je 0,18 (za poljoprivredna domaćinstva 1968). Očito se radi o jednoj 'dvojnosti' u strukturi koja je jasno izražena tokom cijeloga promatranog razdoblja.

Druga osobina vezana je uz sklonost Ginija pojedinih tipova domaćinstava da se mijenjaju, odnosno da ostanu postojani. Najveću sklonost promjeni pokazuju Giniji za sva domaćinstva (najveći relativni raspon je 1,21), slijede Giniji za poljoprivredna domaćinstva (najveći relativni raspon 1,18), pa mješovitih (najveći relativni raspon 1,13) i nepoljoprivredna domaćinstva (najveći relativni raspon 1,09), dok je najmanja sklonost promjeni među seoskim domaćinstvima (najveći raspon je 1,05). Uzmemo li se u obzir apsolutne promjene (a ne relativne kao ranije), onda se odnosi nešto mijenjaju, tako da se i dalje najveća postojanost pokazuje među seoskim domaćinstvima, dok su promjene među preostale tri vrste domaćinstava (dakle među žiteljima poljoprivrednih, nepoljoprivrednih i mješovitih) vrlo slične.

Vezano uz drugu osobinu zapaža se još jedna veoma zanimljiva pojava. Naime, s obzirom na promjene, unutar ovih petnaest godina moguće je razlikovati dva podrazdoblja. Prvo je podrazdoblje 'velikih i burnih' promjena koje traje od 1963. do 1973. godine, a drugo je razdoblje 'malih i neprimjetnih' promjena koje traje pet godina, tj. od 1973. do 1978. godine. Pri tom točne godine prijeloma nije moguće odrediti, jer se ne raspolaže podacima o tome što se događalo između anketiranih godina. U razdoblju burnih promjena nalazimo da su Giniji za sve vrste domaćinstava, osim poljoprivrednih, prvo rasli (od 1963. do 1968) pa onda padali (od 1968. do 1973). Upravo to suprotno kretanje Ginija za poljoprivredna domaćinstva upućuje na treću osobinu. S izuzetkom Ginija

za poljoprivredna domaćinstva, svi ostali Giniji pokazuju isti smjer kretanja tokom »burnog razdoblja« (mada je veličina promjene dakako različita). Dok je tokom burnog razdoblja Gini za poljoprivredna domaćinstva izuzetak, tokom mirnog razdoblja izuzetak su Giniji za seoska te mješovita i poljoprivredna domaćinstva. Ovakva kretanja upućuju na još jednu 'dvojnost' strukture.

Kao što je rečeno, podaci za 1983. godinu po svemu predstavljaju iznimku. Ginijevi koeficijenti za tu godinu bitno su veći za sve vrste domaćinstava, a veći su i od onih iz prethodne ankete, a ujedno su veći od svih drugih Ginija, što je jasno vidljivo iz tablice 3, jer je najmanji Gini iz 1983. godine (za mješovita domaćinstva) bitno veći od najvećeg iz cijelog prethodnog razdoblja (onoga za sva domaćinstva 1968). Dalja posebnost te godine je vezana uz redosljed Ginija. On je potpuno drugačiji od redosljeda u prethodnom razdoblju. Približno slično mjesto onom iz ranijih razdoblja ima jedino Gini za mješovita domaćinstva. Redosljed svih ostalih i nepoljoprivrednih domaćinstava je isti. Podaci za 1983. godine ne pokazuju niti ranije dvojnosti.

Međutim, najviše čudi Gini za poljoprivredna domaćinstva. Po svojoj veličini (iznosi 0,40) on je bitno veći od svih drugih.

U narednom odjeljku pokušat ćemo ponuditi tumačenje promjena vrijednosti Ginijeva koeficijenta tokom prvog petnaestogodišnjeg razdoblja, te razmotriti da li je opravdan zaključak da je tokom krize osamdesetih godina došlo do bitnog povećanja ekonomske nejednakosti u jugoslavenskom gospodarstvu.

3. moguća tumačenja promjena i razina ekonomske nejednakosti tokom promatranog razdoblja

Mjerenja su pokazala da unutar dvadeset godina valja razlikovati dva razdoblja: prvo, koje traje od 1963. do 1978. godine, i drugo, koje se odnosi na podatke za 1983. godinu. U ovom će se odjeljku pokušati objasniti odnosi i promjene Ginijevih koeficijenata.

Što se tiče prvoga razdoblja moguće je naći prilično uvjerljiva tumačenja i za odnose Ginija i za promjene. Međusobni odnosi Ginija najvjerojatnije su posljedica osobina samih raspodjela odnosno ograničenja. Poljoprivredna domaćinstva imaju ograničenje za gornji rep u agrarnom maksimumu a na donjoj strani u mješovitim domaćinstvima. Vjerojatno postoji prag, koji u različitim područjima može biti drugačiji, i kada dohodak po članu poljoprivrednog domaćinstva padne ispod toga praga, ono postaje mješovito. Na taj način je gornji dio raspodjele umjetno prekinut, a donji je pod utjecajem praga. Razumljivo je stoga da je i Ginijev koeficijent malen. Slično je i za mješovita domaćinstva; ona su najhomogenija (Nikić, 1980) i razumljivo je da im je Gini najmanji. Slična ograničenja postoje i za seoska domaćinstva. Gornji rep im je pod utjecajem agrarnog maksimuma, a donji pod proletarizacijom mješovitih domaćinstava. Ova ograničenja međutim ne vrijede za nepoljoprivredna odnosno gradska domaćinstva. Donji rep je pod izvjesnim utjecajem mješovitih domaćinstava no gornji nema ograničenja. Odnosi Ginijevih koeficijenata su dakle razumljivi.

I promjene nastale tokom prvoga razdoblja također se mogu objasniti. Zna li se da je društveno-ekonomska reforma iz 1965. svojim mjerama podstakla povećanje nejednakosti, razumljivo je da su Giniji rasli za žitelje domaćinstva vezane uz društveni sektor, odnosno padali za poljoprivredna domaćinstva. Na sličan se način može protumačiti pad iz-

među 1968. i 1973. godine. Ranih sedamdesetih godina dolazi do napuštanja gospodarske politike, kakvu je predviđala reforma iz 1965, a uvodi se prva politika 'stabilizacije', zamrzavaju se osobni dohoci u neprivredi, a ostali su pod kontrolom, te se dozvoljava rast cijena poljoprivrednih proizvoda. Osim toga između 1968. i 1973. godine javlja se prvi val 'populističkog egalitarizma'. S provođenjem reforme i njezinim kasnijim napuštanjem uvjerljivo se može protumačiti kretanje u prvih deset godina ovoga razdoblja. Slično je i s narednih pet godina (od 1973. do 1978. godine), kada dolazi do primjene politike dohotka putem samoupravnih sporazuma (Mates, 1980), zaduživanja u inozemstvu, te provođenja dogovorne ekonomije. Sve to ide u prilog postojanih odnosa. (Detaljnija razrada ovoga tumačenja nalazi se u Bićanić, 1984). Dok se za prvo petnaestogodišnje razdoblje moglo naći odgovarajuće tumačenje promjena, to nije bilo moguće za 1983. godinu. Neki su ovom problemu pristupili tako da su iz podataka jednostavno zaključili da je došlo do dramatičnog povećanja ekonomskih nejednakosti tokom krize. Tim putem ide Milanović (1987) a i niz nestručnjaka za ovo područje. Potonji svoje sudove ne temelje na analizi već na utiscima i anegdotama te se iz očitih razloga to može zvati 'populističkim' tumačenjem.

Razlozi zašto populističko tumačenje ne zadovoljava u tome su što je 1983. godina isuviše različita da bi dozvolila brze zaključke. Naime, ne može se samo krizom objasniti tako veliko povećanje i posve izmijenjeni redoslijed Ginija; stoga valja pažljivije proučiti moguća alternativna tumačenja.

Prilikom ocjene o dramatičnom povećanju nejednakosti valja uzeti u obzir i sljedeće: izvorni podaci za 1983. godinu objavljeni su s manjim brojem dohodovnih razreda nego ranije (ima ih samo deset umjesto ranijih trinaest); učešće žitelja i dohotka u gornjem otvorenom razredu izuzetno je veliko zbog krive procjene inflacije; podaci su objavljeni u drugačijem obliku nego u ranijim anketama, a i druga istraživanja upućuju da je riječ o udaljavanju međusobno nezavisnih raspodjela distribucija. Dok prva tri razloga slijede iz posebnosti podataka (i nikako ih ne valja podcijeniti), treći je stvar tumačenja. Istraživanje u toku (dosada sam rezultate referirao samo u istraživačkom seminaru, kojega vodi dr. B. Horvat na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, u proljeće 1988. godine) upućuje da je u svakoj jedinici (republici i pokrajini) došlo do veoma male promjene, ali su zato sveukupne raspodjele promijenile svoj položaj. Izgleda da se ne mijenja raspodjela unutar grupa nego između grupa. To se odnosi na nejednakosti osobnih dohodaka. Ovakvo tumačenje ima mnogo uvjerljivosti i svakako baca novo svjetlo na podatke, te ne dozvoljava izravan zaključak o mogućem velikom povećanju nejednakosti nastalom zbog krize osamdesetih godina.

4. moguća buduća istraživanja ekonomskih nejednakosti u selu

Ovo područje istraživanja u nas se tek počelo razvijati, a raspoloživih podataka ima obilje, i to mahom neiskorištenih. Svakako bi valjalo, postoji li zanimanje, najprije pažljivije protumačiti odnose i napose razloge zašto su podaci za 1983. godinu tako različiti. Vrlo zanimljive početne rezultate daje istraživanje odnosa među područjima (Miljanović, 1984), te utjecaja neslužbenih gospodarskih djelatnosti (Bićanić, 1987). Također je neistražen i utjecaj nejednakosti u vrstama primanja i vrstama rashoda te bogatstva. No istraživanje toga problema nadilazi mogućnosti zainteresiranoga pojedinca.

popis korištene literature

- Berković E. (1986): **Socijalne nejednakosti u Jugoslaviji**, Beograd: Ekonomika.
- Bičanić I. (1984): **Analiza raspona i raspodjela primanja stanovništva u Jugoslaviji u razdoblju od 1963. do 1981. godine** (neobjavljena doktorska dizertacija). — Zagreb: Ekonomski fakultet.
- Bičanić, I. (1987): The Inequality of the Unofficial Economy in Yugoslavia, u: Alessandrini S. i Dallago B. (1987): **The Unofficial Economy**, London: Gower publishing.
- Bičanić I. (1988a): Vloga neuradnih dejavnosti in obseg neuradnega dela jugoslavenskoga gospodarstva, u: Glas et al. (1988).
- Bičanić I. (1988b): Mjerenje ekonomskih nejednakosti jugoslavenskog sela u razdoblju od 1963. do 1983. godine (neobjavljeni rad pisan za projekt **Jugoslavensko socijalističko društvo i seljaštvo**, Zagreb CTR CK SKH).
- Glas M., Kukar S., Simončič M. i Bičanić I. (1988): **Siva ekonomija v svetu in v Jugoslaviji**. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Keserić S. (1984): **Mjere nejednakosti raspodjele primanja seoskih domaćinstava od 1962. do 1981. godine** (neobjavljeni diplomski rad). — Zagreb: Ekonomski fakultet.
- Martić Lj. (1986): **Mjere nejednakosti i siromaštva**. Zagreb: Birotehnika.
- Mates N. (1980): Ekonomski sadržaj dogovora o raspodjeli dohotka, **Ekonomska politika**, god. 31, br. 7/8, str. 333-345.
- Miljanović O. (1984): **Mjerenje nejednakosti raspodjele primanja domaćinstva za SFRJ i socijalističke republike i autonomne pokrajine od 1963. do 1978. godine** (neobjavljeni diplomski rad). — Zagreb: Ekonomski fakultet.
- Milanović B. (1987): **Nejednakost u raspodjeli dohodaka u Jugoslaviji** (neobjavljena doktorska dizertacija), Beograd: Ekonomski fakultet.
- Nikić G. (1980): Analiza distribucije raspoloživih sredstava stanovništva u Jugoslaviji. — **Ekonomski pregled**, god. 31, br. 7/8, str. 317-332.
- Sefer B. (1992): **Socijalna politika u osamdesetim godinama**, Zagreb: Informator.

Measuring Income Inequality in the Yugoslav Village from 1963 to 1983**Измерение различий в югославской деревне в период с 1963. по 1983. г.**

Summary

Резюме

The paper attempts to measure income inequality and offer a tentative explanation for the relative levels of inequality and changes during the period. Measurements permit the subdivision in to two sub-periods, the first from 1963 to 1978 and the second for the year 1983. The first subperiod has a regular structure and the changes can be explained. Inequality levels in the village are significantly smaller than in the towns and show very small changes. Lower inequality levels can be seen in mixed and agricultural households while those in nonagricultural households are much higher (as are the over-all levels). These relative levels can be explained by the characteristics of the distributions. Over time there was first a rise in inequality levels (due to the 1965 Reform) and then the levels fell (due to stabilization policy, abandoning the Reform and a new economic system (and during the last five years) inequality levels were stable. The last year, i.e. 1983 is exceptional both regarding the significantly higher levels for all households and a different structure in which agricultural households have highest inequality levels. This, however, does not allow a straightforward conclusions that the crises of the eighties led to higher levels. Both the nature of the data and other explanations point in another direction. The above conclusions are derived from the use of Gini coefficients a measure chosen because the paper has been adapted for the non-economist reader. Gini's have been measured for the five years for which household surveys exist (j.e. for 1963, 1968, 1973, 1978 and 1983). The quality of the data is satisfactory even though some village incomes have been, by virtue of the surveys techniques, placed into the unofficial economy. ●

Цель работы — попытка определить различия в югославской деревне и предложить возможные толкования изменений. Результаты измерений показали два периода которые необходимо отдельно анализировать, а именно период с 1963. по 1978 гг. и второй период до 1983 года. В первом периоде обнаружена определенная равномерность в отношении несходства и различий в уровне при возможном толковании изменений. При этом ясно выделяется двойственность деревни и города, при чем в деревне обнаружена постоянный и более низкий уровень различий. Ниже также и уровень различий в смешанных и крестьянских домашних хозяйствах из которых село состоит. Эти различия можно объяснить и ограничениями в распределении. В промежутке времени эти различия показывают одинаковое качество изменений, за исключением изменений в крестьянских домашних хозяйствах, являющимися, как правило, исключениями. Данные показывают, что реформа проведенная в 1965. году привела к росту различий, ее отмена, а позднее и хозяйственная политика привела к их снижению, тогда как в период договорной экономики, все различия остались без особых изменений. Однако, 1983. год является исключением во всяком отношении, распределение в течение этого периода существенно отличался от других (в рамках крестьянских домашних хозяйств обнаружены самые сильные различия) а и уровень различий для всех гораздо выше. Но тем не менее, качество данных и более сильная). других толкований не дает поддержку населеностном заключению что кризис восьмидесятых годов особенно увеличил экономическую неодинаковость. Эти заключения основаны на измерении помощью коэффициента Гиния, мера приспособлена к широкому кругу читателей. Гинии измерены в пятилетний период (1963., 1968., 1973., 1978. и 1983. гг.). а данные

взяты из анкеты о доходах и заратах в домашних хозяйствах. В отношении качества эти данны вполне удовлетворяют, однако в отношении способа отбора данных они не совсем удовлетворительны, так как, большая доля доходов в крестьянских хозяйствах подвинута в неофициальную часть хозяйства.

●